

Ярошевська Т. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та історії України
Дніпровського державного технічного університету

СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

SUBJECTS OF RIGHT TO INDUSTRIAL PROPERTY OBJECTS

У статті досліджуються суб'єкти права на об'єкти промислової власності. Обґрунтовується теза про те, що рівноправним суб'єктом майнового права на об'єкти патентного права повинна бути держава Україна.

Ключові слова: суб'єкти права, промислова власність, об'єкти патентного права, торговельна марка, комерційне найменування, географічне зазначення.

В статье исследуются субъекты права на объекты промышленной собственности. Аргументируется тезис о том, что равноправным субъектом имущественного права на объекты патентного права должно быть государство Украина.

Ключевые слова: субъекты права, промышленная собственность, объекты патентного права, торговая марка, коммерческое наименование, географическое обозначение.

The article researches the subjects of the right to industrial property objects. Substantiated the thesis that the state of Ukraine should be an equal subject of property right to patent law objects.

Key words: subjects of law, industrial property, objects of patent law, trademark, commercial name, geographical indication.

Постановка проблеми. У відносинах, пов'язаних зі створенням і набуттям прав на об'єкти промислової власності, бере участь велика кількість суб'єктів, представлених як фізичними, так і юридичними особами. Під суб'єктами інтелектуальної (промислової) власності нами розуміються особи, які можуть бути володільцями майнових і особистих немайнових прав на об'єкти інтелектуальної та промислової власності. На підставі ст. 421 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Аналіз сучасних досліджень. У теоретичному аспекті правовідносини щодо прав суб'єктів на об'єкти промислової власності досліджувались недостатньо. Так, на сучасному етапі в Україні на рівні монографічних та періодичних статей цивілістів та інших науковців досліджувалися лише окремі аспекти правового регулювання даної сфери. Особливо варто зазначити роботи сучасних українських дослідників: Г. О. Андрощука, Ю. Л. Бошицького, Г. О. Михайлюк, О. П. Орлюка, Л. І. Ряботягової, О. Д. Святоцького, Р. Б. Шишки та інших. Роботи зазначених авторів заклали підґрунтя для вивчення широкого кола напрямків у сфері права промислової власності. Проте кількість наукових праць, що безпосередньо стосуються даного питання, є незначною. Тож, завдання розробити теоретичні аспекти із врегулювання цивільно-правових відносин щодо охорони прав суб'єктів на об'єкти промислової власності в Україні є актуальним.

Виклад основного матеріалу. Суб'єктом права промислової власності може бути будь-яка фізична особа незалежно від її віку, фізичного чи психічного стану. Отже, специфічною особливістю правосуб'єктності у сфері інтелектуальної (промислової) власності є те, що суб'єктом творчої діяльності може бути і недієздатна

особа. Для визнання творцем того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності чинним законодавством не вимагається наявність його дієздатності. Творцем можуть бути не тільки неповнолітні діти, але і недієздатні особи. Адже здатність до творчості є у кожній людині, її просто треба розвивати. Р. Б. Шишка стверджує, що творчість притаманна людині з того моменту, відколи вона визнає себе такою [1, с. 16].

Суб'єктами права на промислову власність можуть бути і юридичні особи, у тому числі і роботодавці. При цьому слід враховувати, що інтелектуальні права можуть бути класифіковані на первинні та похідні. Первинні – це права, придбані за допомогою своїх власних дій (їх власником є людина, творчою працею якої створений об'єкт інтелектуальної власності). Суб'єкти похідного права отримують права від інших осіб і стають правонаступниками майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності. При переході суб'єктивних прав творця до інших осіб у всіх випадках за творцем залишаються його особисті немайнові права.

Суб'єктами права на винахід, корисну модель та промисловий зразок (об'єкти патентного права) є: винахідник, автор промислового зразка; інші особи, які набули прав на винахід, корисну модель і промисловий зразок за договором чи законом.

Первинним суб'єктом на об'єкт патентного права є творець даного об'єкту. Після державної реєстрації та проходження експертизи відповідні об'єкти права набувають правової охорони, а суб'єкт отримує охоронний документ (патент) та набуває статусу суб'єкта патентних прав.

Так, згідно зі ст. 8 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та ст. 7 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» право на одержання патенту на винахід, корисну модель чи промисловий зразок має творець об'єкта права. Якщо об'єкт є результатом спільної творчої

праці кількох осіб, такі особи мають рівні права на одержання патенту.

У передбачених законом випадках право на одержання патенту належить не творцю об'єкта права, а іншим особам (роботодавцю, іншому правонаступнику). Так, на підставі ст. 9 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» та ст. 8 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» роботодавець має право на одержання патенту на службовий винахід, корисну модель чи промисловий зразок, якщо інше не передбачено договором. Варто звернути увагу на те, що у ч. 2 ст. 429 ЦК України закріплене інше правило – майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений працівником у зв'язку із виконанням службових обов'язків, належать працівникові і роботодавцеві спільно, якщо інше не обумовлено договором.

Отже, ЦК України принципово змінив порядок регулювання відносин з приводу створення службових об'єктів інтелектуальної власності. Нині майнові права на такий об'єкт належать їх творцю і роботодавцеві спільно, на відміну від раніше чинного законодавства, яке віддавало перевагу роботодавцеві. Це положення може бути змінено лише за домовленістю творця об'єкта права і роботодавця на підставі договору. Таким кроком законодавець намагався надати більше прав творцям результатів інтелектуальної праці. Проте, такий спосіб розподілу майнових прав на об'єкт права не зовсім притаманний патентному законодавству більшості країн Європи та світу.

На погляд автора статті, дана норма не здається вдалими розв'язанням складних відносин між сторонами. Визнання спільним права на об'єкт інтелектуальної власності ще більше ускладнює відносини між роботодавцем і творцем об'єкта права. Як будуть визначатися ці частки спільного права? При визначенні часток у спільному праві слід враховувати певні чинники, наприклад, творчий внесок винахідника (автора промислового зразка), обсяг матеріальних витрат роботодавця, передбачений прибуток від використання даного об'єкта права та інше. На практиці розрахувати це, а також спрогнозувати прибуток від використання даного об'єкту досить проблематично. Але ж може бути різний вклад у створення винаходу і незрозуміло, як розподілити використання цього об'єкту інтелектуальної власності між сторонами. Як зазначає В. М. Крижна [2, с. 39], з погляду права ідеальною є ситуація, коли на об'єкт права інтелектуальної власності має права лише один суб'єкт. Це спрощує процес реалізації прав. Автор статті згоден з позицією О. А. Підпригори [3, с. 404], що «...за творцем слід визнати право власності, а роботодавцеві надати право використовувати зазначений об'єкт протягом визначеного законом строку за невиключною ліцензією».

Патентне законодавство України передбачає, що право на одержання патенту має правонаступник винахідника (автора промислового зразка) чи правонаступник роботодавця. Таким чином, право на одержання патенту може переходити до іншої особи у порядку правонаступництва. Це може мати місце, зокрема у разі смерті творця об'єкта права,

реорганізації юридичної особи – роботодавця, переходу права на одержання патенту до правонаступника за договором.

Отже, положення законодавства України, яким встановлюється перелік осіб, що є суб'єктами на об'єкти патентного права відповідає положенням Європейської конвенції. Право на отримання європейського патенту також належить винахіднику (автору промислового зразка) або його правонаступнику. Подати заявку на одержання європейського патенту може будь-яка фізична або юридична особа.

На підставі ст. 493 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку є фізичні та юридичні особи. Автор статті погоджується з думкою фахівців [4, с. 88; 5, с. 197], які вважають, що оскільки мета торговельної марки – індивідуалізація товару і послуги, тому суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку мали б визнаватися лише ті фізичні та юридичні особи, які є суб'єктами підприємницької діяльності. Проте, у ЦК України була збережена позиція Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», яка визнає суб'єктом права на торговельну марку фізичних та юридичних осіб без будь-яких обмежень.

Відповідно до ч. 2 ст. 493 ЦК України суб'єктами права на одну і ту саму торговельну марку (знак для товарів і послуг) можуть бути декілька осіб. І це положення відповідає ст. 7 Паризької конвенції про охорону промислової власності, де йдеться про надання охорони колективним знакам.

Суб'єктами права на комерційне (фірмове) найменування є юридичні особи. Так, у ст. 489 ЦК України йдеться про особу як суб'єкта прав на комерційне найменування. Погоджуюся з думкою науковців [4, с. 80–81], що ст. 489 ЦК України у частині визначення кола суб'єктів права на комерційне найменування слід тлумачити з урахуванням самої природи даного об'єкта права. Визнання будь-якої особи (фізичної чи юридичної) суб'єктом права інтелектуальної власності на комерційне найменування було б перебільшенням з таких міркувань. Насамперед, поняття «комерційне найменування» своїм змістом передбачає, що цей об'єкт права стосується лише суб'єктів підприємницької діяльності. Сказане відображено, зокрема, у ст. 90 ЦК України, яка закріплює право на комерційне найменування не за всіма юридичними особами, а лише за підприємницькими товариствами. До них ЦК України зараховує господарські товариства та виробничі кооперативи. Крім цього, на підставі ГК України до суб'єктів права на комерційне найменування відносяться приватні підприємства, що здійснюють підприємницьку діяльність, державні комерційні підприємства, комунальні комерційні підприємства. Таким чином, не є суб'єктами права на комерційне найменування юридичні особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності.

Виникає питання, чи можуть бути фізичні особи-підприємці суб'єктами права інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування? Стаття 159 ГК України прямо передбачає, що суб'єкт

господарювання – юридична особа або громадянин-підприємець може мати комерційне найменування. При цьому громадянин-підприємець має право заявити як комерційне найменування своє прізвище або ім'я. Проте, таке вирішення питання не відповідає сутності комерційного найменування. На підставі ст. 28 ЦК України фізична особа набуває цивільних прав і обов'язків та здійснює їх під своїм ім'ям. Вказане повною мірою стосується участі фізичної особи у підприємницьких відносинах. Комерційне найменування є засобом індивідуалізації юридичної особи (ст. 90 ЦК України). І як вказує Н. О. Саніахметова, метою найменування юридичної особи є її індивідуалізація й виключення можливості сплутування з іншими суб'єктами підприємницької діяльності [6, с. 99]. Таким чином, комерційне (фірмове) найменування індивідуалізує саму юридичну особу, а не його власника.

Комерційне (фірмове) найменування пов'язане з юридичною особою, якій воно належить, і може бути відчужене лише разом з цією особою, за винятком випадків комерційної концесії. Відповідно до ч. 2 ст. 490 ЦК України майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування передаються іншій особі лише разом із цілісним майновим комплексом особи, якій ці права належать, або з його відповідною частиною.

Право на комерційне (фірмове) найменування діє стільки, скільки існує сама юридична особа, якій воно належить. Так, згідно зі ст. 491 ЦК України чинність майнових прав інтелектуальної власності на комерційне найменування припиняється у разі ліквідації юридичної особи та з інших підстав, встановлених законом.

На підставі ст. 502 ЦК України суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення є виробники товарів, асоціації споживачів, інші особи, визначені законом. Розширений перелік суб'єктів права на географічне зазначення міститься у Законі України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Відповідно до ч. 1 ст. 9 даного Закону право на реєстрацію кваліфікованого зазначення походження товару мають особа чи група осіб, які у заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем; асоціації споживачів; установи, що мають безпосереднє відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць.

Визначаючи коло суб'єктів права на географічне зазначення, потрібно мати на увазі, що даний об'єкт має свою специфіку. Особливість цього об'єкта полягає у тому, що однакове право на одне й те саме зазначення може бути закріплене за різними особами за умови, що вони знаходяться та виробляють товар на території зазначеного географічного місця, особливі властивості товару визначаються виключно або головним чином характерними для цього географічного місця природними умовами або (та) професійними навичками місцевих виробників. Правом на використання географічного зазначення наділяються особи, які у встановленому законом порядку здійснили реєстрацію об'єкта та отримали свідоцтво про

реєстрацію. Права всіх суб'єктів за змістом є однаковими, незалежно від часу їх набуття. Власник прав на географічне зазначення має право перешкоджати неправомірному використанню відповідного зазначення, у тому числі забороняти таке використання.

Необхідно зазначити, що за національним законодавством визначення суб'єктів права на географічне зазначення відрізняється від положень Регламенту Ради ЄС № 510/2006 від 20 березня 2006 р. про охорону географічних зазначень та найменувань походження сільськогосподарських продуктів і продовольчих товарів. Відповідно до ст. 5 Регламенту 510/2006, право подавати заявку на реєстрацію має тільки група. При цьому термін «група» означає будь-яку асоціацію незалежно від правової форми або складу, виробників або переробників, які працюють з однаковою сільськогосподарською продукцією або продуктом харчування. Фізична або юридична особа може вважатися групою відповідно до норм, встановлених Регламентом Комісії ЄС 1898/2006.

Зокрема, фізична або юридична особа може вважатися групою, якщо, по-перше, встановлено, що така особа є єдиним виробником у зазначеному географічному місці. По-друге, характерні природні умови зазначеного географічного місця суттєво відрізняються від характерних природних умов інших регіонів, або особливі властивості товару, виготовленого на території зазначеного географічного місця, відрізняються від товару, який виготовлений в іншій місцевості.

З одного боку, за Регламентом ЄС 510/2006 вимога про обмежене коло осіб, які мають право на реєстрацію географічного зазначення, є виправданою, оскільки особливі властивості товару повинні бути уніфікованими та відповідати певним стандартам якості тієї місцевості, звідки походить цей товар. З іншого боку, особи, які створили групу, будуть вдаватися до різних перешкод для того, щоб завдати приєднанню нових членів. Це буде обмежувати права інших потенційних виробників та може призвести до монополізації ринку.

Розглянемо більш детально суб'єктів права на географічне зазначення. Практика свідчить, що у більшості випадків суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення є саме виробники товару – особа чи група осіб, які у заявленому географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані з цим географічним місцем. Це пояснюється тим, що в умовах ринкової економіки виробники зацікавлені в охороні та захисті своєї продукції, виготовленої у місцевості з особливими природними умовами та недопущенні підробок. Суб'єкти підприємницької діяльності, зареєстровані в інших місцевостях, не мають права користуватися географічними зазначеннями, які не мають відношення до регіону їхньої діяльності.

Але виникає питання: які саме особи (юридичні чи фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності) можуть набути прав на використання географічного зазначення і чи доцільно наділяти таким правом фізичних осіб без статусу підприємницької діяльності? Якщо виходити з того, що основною

функцією географічного зазначення є індивідуалізація місця виготовлення товарів, то такими особами можуть бути як юридичні особи, так і фізичні особи (зі статусом суб'єкта підприємницької діяльності і без нього). Для того, щоб мати можливість контролювати особливі властивості та якості товару, обумовлені географічною місцевістю, де розташоване виробництво, власнику прав доцільно самому виготовляти товар, назва якого використовується для позначення. При тому, такими правочасниками можуть бути одночасно декілька осіб, які здійснюють свою діяльність незалежно одна від одної. У такому випадку, кожна з них окремо буде наділена правом на використання географічного зазначення.

Наступним суб'єктом права на використання географічного зазначення є асоціації споживачів та установи, що мають безпосереднє відношення до вироблення чи вивчення відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць.

Так, основною умовою виникнення права на використання географічного зазначення є виробництво товару у певній географічній місцевості. Проте, оскільки асоціації споживачів і відповідні установи не виробляють товари і не надають послуги, у них відсутня потреба в отриманні позначення на індивідуалізацію товарів. Автор статті погоджується з думкою науковців [7, 153; 8, с. 132], що особами, які претендують на статус суб'єкта права на географічне зазначення, мають бути тільки ті, які займаються виробничою діяльністю. Товаровиробники є матеріально зацікавленими у належному використанні географічного зазначення. Тому наділення інших осіб елементом права на визнання позначення географічним зазначенням, по суті, є надання таким особам можливості щодо охорони чужих інтересів. Тим більше, немає потреби надання таким суб'єктам права перешкоджання незаконному використанню географічного зазначення, адже це контрольні повноваження, які мають здійснювати компетентні державні органи.

Таким чином, існування інших, крім виробників суб'єктів права на географічне зазначення є недоцільним. Суб'єкт права на географічне зазначення має сам виробляти товар з особливими властивостями. Інші суб'єкти не будуть мати жодного стимулу для здійснення своїх прав щодо географічного зазначення. Тому немає сенсу надавати права на геогра-

фічне зазначення суб'єкту, який займається лише посередницькою діяльністю щодо реалізації товару.

Далі доцільно визначити, чи може бути і в яких випадках суб'єктом права промислової власності держава Україна? На думку автора статті, головною зацікавленою стороною і рівноправним суб'єктом похідного права на об'єкти патентного права, може бути і держава Україна. Держава в особі законодавця повинна не тільки сприяти захисту приватних інтересів, а і відстоювати власні державні інтереси. Стаття 2 (ч. 2) ЦК України проголошує, що учасниками цивільних відносин є: держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права. Таким чином, зазначені суб'єкти цивільних відносин можуть бути суб'єктами права інтелектуальної власності. На підставі ст. 1222 ЦК України держава може стати спадкоємцем будь-якого майна власника, у тому числі і на об'єкти права промислової власності.

Чинним законодавством у сфері промислової власності не передбачено право держави на подання заявки і на одержання охоронного документа на будь-який її об'єкт. Тому формально держава Україна не може бути суб'єктом права і на об'єкти патентного права, а це суперечить загальним засадам інвестиційної діяльності.

Автор статті вважає, що необхідно на законодавчому рівні визнати державу Україна суб'єктом права на об'єкти патентного права і у випадках припинення цього права достроково чи якщо строк правової охорони вже минув. У цих випадках об'єкти патентного права можуть використовуватися будь-якою особою і безоплатно. Але серед цих об'єктів промислової власності можуть бути досить цінні розробки, які не втратили своєї споживчої вартості. Такі об'єкти повинні стати державною власністю.

Висновки. Отже, суб'єктом майнових прав на об'єкти патентного права може і повинна бути держава Україна. Для цього у законодавстві України слід передбачити специфічні правові форми і способи набуття державою Україна прав на об'єкти, що охороняються у режимі державної або комерційної таємниці чи створені у результаті виконання робіт, як, наприклад, за державним замовленням, за бюджетні гроші, за державним контрактом. Держава Україна повинна розглядати регулювання цього питання як можливість поповнення бюджету та додаткового вкладення засобів в розвиток інноваційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шишка Р. Б. Охорона інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 368 с.
2. Крижна В. Види договорів у сфері інтелектуальної власності. Інтелектуальний капітал. 2004. № 4. С. 39.
3. Підпригора О. А. Право інтелектуальної власності і новий Цивільний кодекс України. Вісник Академії правових наук. 2003. № 2, 3. С. 399–413.
4. Коссак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності: підруч. для юрид. вищ. навч. закл. К.: Істина, 2007. 208 с.
5. Білоусов В. М. Правові аспекти регулювання відносин, пов'язаних із торговельними марками. Часопис Київського університету права. 2010. № 3. С. 196–199.
6. Саниахметова Н. Право суб'єкта підприємництва на фирменное наименование. Бизнес (Бухгалтерия). 2000. № 39 (402). С. 99–101.
7. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. М.: Статут, 2003. 415 с.
8. Мельниченко Ю. С. Цивільно-правова охорона права на географічне зазначення в Україні: монографія. Донецьк: НОУЛІДЖ, 2012. 214 с.